

Samfunnsfag

Programfag studiespesialisering humanist

Omfang: 280 årstimer

Formål og perspektiv

Det grunnleggende formålet med opplæringen i programfaget samfunnsfag er tredelt: For det første skal faget sette elevene i stand til å forstå det samfunnet de er en del av. For det andre skal de bli i stand til selv å orientere seg i en kompleks verden som endres stadig hurtigere. Og det for det tredje skal faget bidra til at elevene erverver en analytisk fundert handlingskompetanse, slik at de kan bli aktivt deltakende medborgere. Slik som i faget samfunnskunnskap får elevene derfor kunnskap om ulike institusjoner, samfunnsaktører, kulturelle praksiser, og normer og ideer fra samtiden og den nære fortiden, men med større mulighet for dybdelæring. Dybdelæring fordrer at elevene oppnår innsikt i fagets grunnleggende metoder og begreper, og lærer å anvende disse i ulike sammenhenger. Gjennom en bred tilnærming skal opplæringen gjøre det mulig for elevene å få øye på sammenhenger mellom de ulike områdene, noe som krever at faget har et lokalt, nasjonalt, internasjonalt og globalt fokus. Dette er en forutsetning for å kunne holde seg orientert i en globaliserte virkelighet og tilegne seg holdbar kunnskap om ulike samfunnsforhold. I denne forbindelse er det likeledes et mål at elevene lærer å se samme fenomen fra forskjellige samfunnsfaglige, ikke bare for eksempel politiske synsvinkler. I tilegnelse og framstilling av kunnskap er forholdet til kildene avgjørende. Opparbeidelse av en allmenn kritisk kildesans innebærer å utvikle bevissthet om ulike typer kilder og hvordan disse kan og bør behandles. Ungdommer kan være særlig utsatt for aktører og kilder som har en agenda og ønsker å påvirke, og de har derfor et særlig behov for opplæring i kildekritikk. Et formål med faget er i så måte å øve opp elevenes selvstendige dømmekraft, og mer spesifikt den dømmekraften som kreves for å orientere seg i en digital verden preget av usikker kunnskap og falsk informasjon. Faget skal med andre ord også ruste elevene for livet utenfor skolen.

Opplæringen skal vekke både undring og engasjement, med det for øye at elevenes eget engasjement òg kan gi dem håp for framtiden. Også dette er en forutsetning for at elevene i faget skal kunne utvikle en kompetanse til å handle og aktivt delta i den verden de er en del av. Forståelse, engasjement og handlingskompetanse er videre forutsetninger for å utvikle kompetanse innen de tverrfaglige målene demokrati og medborgerskap, folkehelse og livsmestring, og bærekraftig utvikling, som alle har til felles at de involverer både teoretisk og praktisk innsikt.

Kjerneelementer

Kildearbeid og metode

Kjerneelementet kildearbeid og metode handler om kildekritikk som grunnleggende metode. Kjerneelementet handler videre om fagets begreper og teorier, inkludert kvalitativ og kvantitativ metode.

Sammenhenger

Kjerneelementet sammenhenger handler om å avdekke og analysere sammenhenger mellom ulike fenomener, hendelser og aktører i samfunnet, mellom fenomener og begreper, og de mange forbindelsene vi inngår i som medlemmer av et samfunn. Samfunnsfaglig teori gir

redskaper til å få øye på og formulere større sammenhenger. Historisk perspektiver rundt samfunnsfaglige spørsmål hører til kjerneelementet.

Kulturforståelse

Kjerneelementet handler om hvordan folk i ulike kulturer tenker og handler både ulikt og likt ut ifra ulike forståelseshorisonter, normer og holdninger. Kjerneelementet handler videre om å kunne drøfte problemstillinger knyttet til menneskers kultur. På den ene siden kan kulturforskjeller mellom stater og folkegrupper føre til berikelse, på den annen side kan det føre til problemer med å samles om visse verdier.

Maktrelasjoner

Kjerneelementet maktrelasjoner handler om makt som en dimensjon ved alt samfunnsliv. Videre handler kjerneelementet om ulike former for makt og maktmidler og hvordan dette kommer til uttrykk i ulike sosiale arenaer og i ulike samfunn.

Normativ bevissthet

Kjerneelementet normativ bevissthet handler om den normative dimensjonen ved sosiale, rettslige og politiske spørsmål. Kjerneelementet handler om å reflektere over hva som er de moralske og etiske implikasjonene av for eksempel rollefordeling, miljø- og klimatiltak og ulike typer økonomisk politikk.

Kompetansemål

Mål for opplæringen er at elevene skal kunne:

- formulere og utforske samfunnsfaglige problemstillinger
- søke etter og velge ut relevant informasjon fra forskjellige kilder
- vurdere kilders troverdighet og brukbarhet, og reflektere over hvordan ulike aktører og kildetyper kan påvirke allmenne oppfatninger om hva som fakta og sannhet
- kunne tolke og bruke statistisk datamateriale
- kjenne til noen generelle samfunnsfaglige teorier og modeller
- reflektere over hvordan mediene både former og speiler samfunnet, og kjenne til presseetiske prinsipper
- kunne drøfte hvordan moderne massemedier setter rammer for og påvirker politiske prosesser, ytringsfriheten og demokratisk deltakelse
- forklare hvordan ulike typer konflikter kan oppstå, og hvordan de kan løses
- gjøre rede for grunnleggende prinsipper og regler i folkeretten
- ha kjennskap til ulike maktmidler og kunne diskutere ulike former for makt og innflytelse
- gjøre rede for sentrale mekanismer og ideologisk grunnlag for både markedsøkonomi og statlig styrt økonomi, samt blandingsøkonomier som den norske
- kjenne til sentrale trekk ved den globale finansøkonomien
- gjøre rede for noen økonomiske kriser og kriseløsningsforsøk på globalt, regionalt og nasjonalt plan

- kunne gjøre rede for begrepet globalisering og drøfte årsaker til og følger av globaliseringen
- kunne gjøre rede for miljø- og klimautfordringer og diskutere ulike årsaker til og løsninger på disse
- kjenne til identitetsskapere som kjønn, etnisitet og klasse og kunne diskutere diskriminering og forskjellsbehandling på bakgrunn av disse
- kjenne til sentrale trekk fra feminisismens og likestillingens historie, og peke på likestillingsutfordringer i dag
- kunne diskutere utfordringer knyttet til innvandring, kulturmøter og integrering
- reflektere over sammenhenger mellom samfunnsorganisasjon og folkehelse

Innhold og arbeidsmåter

I programfaget samfunnsfag aktiveres og øves grunnleggende ferdigheter. I arbeidet med samfunnsfaglige problemstillinger øves og brukes muntlige ferdigheter idet samtalen står sentralt. Gjennom samtaler i større og mindre grupper reflekterer elevene over og diskuterer ulike samfunnsspørsmål. Lesing av aktuelle fagtekster har også en sentral plass i opplæringen. Ved å bruke ulike faglige metoder i møtet med kvantitativt materiale lærer elevene dessuten å bruke matematiske ferdigheter innen en samfunnsfaglig ramme. Gjennom å jobbe med skriftlige oppgaver, noe som inkluderer internettsøk og kildebehandling, lærer elevene å tilegne seg og bruke både begreper og sakkunnskaper i en større sammenheng, og de øver samtidig opp sine digitale ferdigheter.

Undervisningen tilstreber å være fenomenbasert. Det innebærer at læreren tar utgangspunkt i sosiale fenomener som elevene kjenner fra eget liv og er berørt av. Eksempler på dette kan være forbruk, varer og penger, roller og identitet, eller samfunnets formelle og uformelle regler. Det er viktig at læreren velger ut og løfter fram aktuelle saker som oppleves som relevante og som kan engasjere elevene. Alle kompetansemål i planen kan som regel eksemplifiseres gjennom ulike aktuelle nyhetssaker, som kan vekke elevenes nysgjerrighet og faglige undring. I den forbindelse er elevaktivitet viktig, for eksempel i form av at elevene utformer og gjennomfører elevundersøkelser eller spørreundersøkelser om ulike fenomener.

Deler av faget har kontaktflate med andre fag, som naturfag, fremmedspråk, matematikk, norsk, engelsk og historie. Emner som miljø og klima, lesing og skriving av ulike typer tekster, bruk av statistikk, samt kildearbeid, er flerfaglige. Dette bør gjenspeiles i deler av undervisningen, for eksempel gjennom samarbeidsprosjekter. Arbeid med bærekraftige perspektiver for å løse verdens miljø- og klimautfordringer krever en flerfaglig tilnærming; her kan samarbeid med naturfag være fruktbart. Arbeid med folkehelse og livsmestring kan involvere samarbeid med et fag som kroppsøving. Et aktivt demokratisk medborgerskap fordrer på sin side at elevene evner å delta i offentlig debatt, noe som igjen stiller krav om ferdigheter som ellers øves i norskfaget.

Vg2: Et sentralt mål i faget er at eleven skal beherske systematisk tekstarbeid, med metodisk kildearbeid og faglig analyse og drøfting som sentrale komponenter. På vg2 øver elevene opp disse ferdighetene, muntlig, skriftlig og digitalt. I løpet av vg2 forutsettes det at elevene i økende grad skal mestre bruk faglige begreper og teorier.

Vg3: I Vg3 øves disse ferdighetene videre, og elevene anvender dem i stigende grad i ulike vurderingssituasjoner. Målet for progresjonen i faget er at elevene i den siste delen av

opplæringsfasen skal kunne skrive en større selvstendig fagtekst, en fordypningsoppgave. Arbeidet med denne oppgaven innebærer bruk av mange ulike deler av faget. Her skal elevene anvende fagets grunnleggende metoder i et større selvstendig arbeid.

Vurdering

Underveisvurdering

Underveisvurderinger skal bidra til å fremme læring og bidra til å utvikle kompetanse i faget. Elevene utvikler og viser kompetanse i faget når de utforsker samfunnsfaglige emner og spørsmål, bruker kilder og digitale verktøy til å innhente og framstille relevant kunnskap. Videre utvikler og viser elevene kompetanse i faget når de gjør rede for, drøfter eller forklarer ulike samfunnsfaglige problemstillinger. Elevene utvikler og viser også kompetanse i faget når de demonstrerer kritisk og selvstendig tenking omkring ulike politiske, sosioøkonomiske og normative temaer. I vurderingsarbeidet skal læreren legge til rette for elevmedvirkning og være i dialog med elevene om utviklingen deres i samfunnsfag. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser i ulike sammenhenger, skal de få anledning til å sette ord på hva selv de opplever at de får til, og til å reflektere over egen faglige utvikling. Læreren skal veilede elevene om det videre læringsforløpet, og tilpasse undervisningen slik at de kan bruke denne veiledningen for å videreutvikle kompetansen sin i faget. Fordypningsoppgaven er en såkalt rik vurderingssituasjon, som gir elevene anledning til både å utvikle og vise en bred kompetanse i faget.

Standpunktvurdering

Standpunkt karakteren skal være uttrykk for den samlede kompetansen eleven har i samfunnsfag ved avslutningen av opplæringen. Sluttvurderingen bygger på tilstrekkelig mange og ulike vurderingssituasjoner, der fagets ulike kompetansemål er representert. Læreren skal planlegge og legge til rette for at elevene får vist kompetansen sin. Læreren skal sette karakter i programfaget basert på kompetansen eleven har vist når de har kommunisert kunnskaper og forståelse for faget, både skriftlig og muntlig. Eleven skal ha én standpunkt karakter i programfaget